

מאמרי התעוררות לעשרת ימי תשובה

ועשיתם עולה לה', ובמקום אחר הוא אומר והקרבתם עולה לה' וכאן ועשיתם, אמר רבי יצחק למה ועשיתם, אמר הקדוש ברוך הוא לישראל עשו תשובה באילו עשרת הימים בין ראש השנה ליום הכיפורים ואני מזכה אתכם ביום הכיפורים ובורא אתכם ברייה חדשה כעניין שנאמר ויעש אלהים את הרקיע וגו'. וכמה קרבנות נוסף, אמר להם עשרה, פר אחד איל אחד כבשים בני שנה שבעה ושעיר עזים אחד לחטאת הרי עשרה, ולמה עשרה, כנגד עשרת ימי תשובה, ואם עשיתם תשובה בהם ואתם באים לפני ביום הכיפורים ואפילו יש לכם עונות מן הארץ ועד השמים אני מלבינם כשלג.

(פסיקתא רבתי פסקא מ)

אף על פי שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד שנאמר דרשו ה' בהמצאו.

(רמב"ם הלכות תשובה פרק ב הלכה ו)

בעשרת ימי תשובה, הירא את דבר השם, לבו יחיל בקרבו, בדעתו שכל מעשיו בספר נכתבים, ובעת ההיא האלקים יביא במשפט את כל מעשה על כל נעלם אם טוב ואם רע, כי האדם נדון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכיפורים. ובעת אשר ידע האדם כי יביאו את דינו לפני מלך בשר ודם, הלא יחרד חרדה גדולה וישית עצות בנפשו, ובכל דרכי חריצות יחיש מפלט לו, ולא תעלה על רוחו לפנות על ימין או על שמאל ולהתעסק ביתר חפציו, ולא ישגיח לפתח ולשדד אדמתו, ולא יפנה דרך כרמים, ולא יתרפה ביום צרה מהכין לב להנצל כצבי מיד. לכן מה נואלו היוצאים לפעלם ועבודתם עדי ערב, בימים הנוראים ימי הדין והמשפט, ואינם יודעים מה יהיה משפטם, הלא להגותם יהגה לבם ביום שידובר בהם, שנאמר "מה נעשה לאחותנו ביום שידובר בה".

וראוי לכל ירא אלקים למעט בעסקיו ולהיות רעיוניו נחתים, ולקבוע ביום ובלילה עתים, להתבודד בחדריו, ולחפש דרכיו ולחקור, לקדם אשמורות, ולהתעסק בדרכי התשובה וכשרון המעשה, ולשפוך שיח, ולשאת תפלה ורנה, ולהפיל תחנון, והעת עת רצון והתפלה נשמעת בה, כענין שנאמר "בעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתיך", ואמרו רבותינו זכרונם לברכה "דרשו ה' בהמצאו" אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים. ומצות עשה מן התורה להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביום הכיפורים, שנאמר "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", על כן הזהירנו הכתוב שנטהר לפני ה' בתשובתנו והוא יכפר עלינו ביום הזה לטהר אותנו.

(שערי תשובה שער ב אות יד)

כאשר יגיעו עשרת ימי תשובה, אז כל אדם יעורר לבו ויזדעזע נגד יום הדין, כי יחשוב כי כל מעשיו בספר נכתבים, ובעת ההיא האלהים יביא במשפט את כל מעשה וכל נעלם, אם טוב ואם רע. כי האדם נידון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכיפורים. הלא בשעה שמביאים האדם למשפט לפני מלך בשר ודם, הלא יחרד חרדה גדולה, וישית עצות בנפשו, ולא יעלה על לבו לעשות שום דבר אחר זולתי למצוא זכות איך יינצל מן המשפט. לכן מה נואלו ומה נשתמו אלו שאינם יודעים איך יהיה משפטם, ועוסקים בדברים בטלים זולתי התשובה למצוא חן לפני הדיין הגדול, לכן ראוי לכל ירא שמים למעט בעסקיו [ולהיות רעיוניו נחתים, ולקבוע ביום ובלילה עתים, ולהתבודד בחדריו ולחפש דרכיו ולחקור, ולקדם] אשמורות, ולהתעסק בדרכי התשובה.

לא שיעשה כעניני העולם שמתענים ומקדימים להתפלל, אבל אינם עורכים מערכות נגד העוונות לסלק מהם כל דבר מכוזר, כי כל איש שמתפלל ומתענה ומתוודה ואוחז דרכיו הראשונות, אין זה דרך התשובה. אלא יתעורר האדם לשוב בתשובה שלימה בעשרת ימי התשובה, הם עת רצון והתפילה נשמעת בהם, כמו שנאמר "בעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתיך". ואמרו רבותינו זכרונם לברכה "דרשו ה' בהמצאו" אלו עשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים. ואמרו רבותינו, זכרונם לברכה כי יום הכיפורים מכפר עם התשובה, על כן הזהירנו הכתוב שנשוב ונטהר לפני השם, ברוך הוא, בתשובתנו, [שנאמר "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו"], והוא יכפר עלינו ביום הזה לטהר אותנו.

(אורחות צדיקים שער התשובה)

הנה הימים האדירים האלה סגולתם רב ועצום, להרבות תפלה ותחנונים לפני המקום, וכל אשר תמצא יד האדם לעשות מעשה הטוב והחסד בימים האדירים יעשה, כי הזמן גרמא, ושערי תשובה פתוחים, והקב"ה נמצא וקרוב לכל אשר יקראוהו, וימינו פשוטה לקבל שבים, ואין לנו דוגמתן בשאר ימות השנה, ומי פתי יעזוב הימים האלו בשהי ופיהו, ומה יעשה ליום פקודה, כי

אם לא ישוב הרי זה מתחייב בנפשו, והרי הוא תלוי ועומד עד יוה"כ, ודבר זה שהוא נמנע מלעשות תשובה בקרב הימים האלה, הוא חמור יותר מגוף החטא והעון, כי הוא כביכול מבזה למלכו של עולם, הפושט ידו לקבל שבים, וזה נמנע מלגשת אליו, ולבקש לפניו, ואם מלך בשר ודם היה בא לעיר, והיה מכריז והולך כי רצונו שיקדמו פניו לשאול בשלומו ושוה רצונו ושסילק מהשערים כל שומרי השער בני החיל, למען יהיה דלת פתוחה לכל מי שירצה לעשות נחת רוח למלך, הא ודאי שמי שאינו סר לשאול לשלום, הרי הוא מבזה את המלך ומורד במלכותו, ואחת דינו להמיתו, וכן הדבר הזה שבכל יתר ימי השנה ננעלו כל השערים, ובפרט אחר חורבן בית המקדש שמפסקת מחיצה של ברזל בין ישראל לאביהן שבשמים, ובפרט ע"י רבוי העונות שלנו המחיצה מתעבה, וכל עון ופשע הוא מסך מבדיל יותר, כי עונותינו הם מבדילים בינינו לבין אלקינו.

אבל בעשרת ימי תשובה התשובה בנקל מאוד, כי אז הדלת פתוחה, כי כן יסד המלך מלכו של עולם, ואז אפילו הרשע יכול להעלות תפלתו ולשפוך שיחו לבקש ולחנן, ומבלי סיגופים גדולים הוא נכנס לפניו להיכל המלך לבקש מלפניו, ומי שישן בימים הקדושים האלו בשינת האולת, אשר תסלף דרכו לאמר מחר אעשה כדבר המלך, ודוחה מיום אל יום ויש מחר כלאחר שנים, והימים יפנו והוא רשע בעונו ימות, ואף יביא כל אילי נביות לא יקבלו ממנו והרי זה דומה לנוסע ללייפסיק ביום השוק, וכל ימי השוק הוא סובב בבתי משתאות, עד שיעבור הזמן ואז כל הוצאותיו לאבדון, והוא נשאר כל השנה בלי פרנסה, ומי שלא טרח בע"ש לא יאכל בשבת.

(דרושי הצל"ח דרוש יט)

התשובה מועילה לעולם, אבל מראש השנה ליום הכיפורים מועילה יותר, ומקובלת גם כי לא תהיה כל כך תשובה גמורה. (בית אלוקים למבי"ט שער התשובה פרק טו)

ויש לכל אדם לחפש ולפשפש במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה, וספק עבירה צריך יותר תשובה מעבירה ודאי, כי יותר מתחרט כשיודע שעשה משאינו יודע, ולכן קרבן אשם תלוי הוצרך להיות יותר ביוקר מחטאת.

(רמ"א סימן תרג סעיף א)

מהראוי שיתנהג האדם בעשרת ימי תשובה בדברים וחומרות אף שאינו נזהר בו כל השנה, כי גם הקב"ה מתנהג בחסידות עם בריותיו.

(חיי אדם כלל קמג)

טבע האדם עד כי עד ראש השנה הוא מתוה, ובראש השנה הוא כבר מתרפה. אמנם עיקר העבודה היא דווקא בעשרת ימי תשובה, שזהו כל הצלחת האדם, עד כמה הוא זוכה במידת התשובה. בעשרת ימי תשובה צריך אדם לבדוק בעיקר, איך הוא בכללים, כי לפי גודל ה'כלל', כך גודל החטא, אם חטא ב'פרט', זהו כקליפת השום נגד פגיעה כל דהו בכללים.

(מאמרי המשגיח הגר"י ממיר)

כתב הרא"ש שיקרא באלו הימים באגרת התשובה של רבינו יונה והאר"י ז"ל כתב שחייב ללמוד בספרי מוסר כל השנה וכ"כ הגר"א במשלי בכ"מ ובמע"ר, ועכ"פ באלו הימים יעשה כל אדם כדעת הזהור שישכב ויתאונן על חטאיו ויפשפש במעשיו. ועיין ביערות הדבש ח"א דרוש א' כי ז' ימים שבין ר"ה ליום הכפורים הם נגד ז' ימי שבוע ובכל יום יעשה תשובה על אותו יום ד"מ ביום ראשון יעשה תשובה על מה שחטא כל ימיו ביום ראשון וכן ביום ב' וכן כל ז' ימים.

(משנה ברורה שם ס"ב. ק. ועיין בשל"ה מסכת ר"ה פרק תורה אור ק"א שכתב די ימים אלו מכוונים כנגד י' ספירות (כשהיום הראשון כנגד המלכות והאחרון כנגד הכתר), ובכל יום יעשה תשובה על המידה המכוונת כנגד יום זה כפי שפרט בעשרה מאמרות במאמר השביעי, וכן בספר תומר דבורה המיוסד על ענין זה)

עשרת ימים שבין כסא לעשור נקראים ראש השנה לפי ששנות החמה יתרים על שנת הלבנה כמספרם ולכן המעשים הנאותים הנפעלים בימים אלו חשובים ככל השנה.

(אדרת אליהו בראשית א, יד)

אני כותב לך מכתב זה בעשרת ימי תשובה שבהם כל דקה חשובה בעיני כחודש ימים.

(מתוך מכתב הבן איש חי)

כל אדם קודם בואו לפני המקור הגדול, לראות פני האדון ה' צבאות, יתקן את אשר עיוות, בעשרת ימי תשובה, ואם לא תיקן חס ושלום, יתקן על כל פנים ביום כפורים, כי הוא חותם לכל, והוא מקור לכל, כי כל אלו עשרת ימי תשובה, כל אחד מקור לחבירו, וכל הקרוב יותר ליום כפורים, הוא יותר מקור ויותר כולל, עד שיום כפורים הוא מקור כל המקורות, בסוד הבינה שבה נכללות תשע ספירות שהן נקראות תשובה, והיא בעצמה היא העשירית מקור לכולן. ואם לא תיקן, חס ושלום, גם ביום כפורים, אין לו תקנה, חס ושלום, כי עתה אחר יום הכפורים נשתלשל שנה אחרת, והשנה הוא ענף שיצא מהמקור, ואיך יתקן בענף מה

שבא ונתגלה לפני המקור, לפני האדון ה' צבאות שהוא יום כפורים, על כן צריך לתקן בבינה שהוא יום כפורים. הרי סוד שנה עם שנת החמה - שס"ה, משתלשל מבינה, אשר מינה מתערין דינין, כי היא שורש קו הדין. (של"ה תולדות אדם בית חכמה, תניינא. עיי"ש היטב)

וכתוב בספרים שהפרש יש בין עשרת ימי תשובה לשאר הימים לענין תשובה ותפילה, כהפרש האור מן החושך. (פלא יועץ ערך תשובה)

תשובה

מעלת התשובה

גדולה תשובה שמקרב את האדם לשכינה שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך, ונאמר ולא שבתם עדי נאם ה', ונאמר אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב, כלומר אם תחזור בתשובה בי תדבק, התשובה מקרבת את הרחוקים, אמש היה זה שנאוי לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד, וכו'. כמה מעולה מעלת התשובה, אמש היה זה מובדל מה' אלהי ישראל שנאמר עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם, צועק ואינו נענה שנאמר כי תרבו תפלה וגו' ועושה מצות וטורפין אותן בפניו שנאמר מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי, מי גם בכס ויסגר דלתים וגו', והיום הוא מודבק בשכינה שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם, צועק ונענה מיד שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה, ועושה מצות ומקבלין אותן בנחת ושמחה שנאמר כי כבר רצה האלהים את מעשיך, ולא עוד אלא שמתאווים להם שנאמר וערבה לה' מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וכשנים קדמוניות.

(רמב"ם הלכות תשובה פרק ז הלכה ו ז)

ההתבוננות הנצרכת לתשובה

וכאן אעתיק לך את מאמרו המחוכם של אבא מרי זצ"ל בענין זה. אמרו בפניו כי אחד משומרי הדת אמר בליל כיפור אני יודע על איזה עוון אחזור בתשובה, ואמר אבא מרי זצ"ל בשמעו זאת מסכן שכמותו לו ידע את אשר עליו לדעת היה חוזר בתשובה על שחושב הוא כי אין לו עוון לחזור עליו בתשובה. וזהו מאמר נכון שחייב אדם ליתן עליו דעתו. (המספיק לעובדי השם לר"א בן הרמב"ם, פרק הענוה)

ואל יאמר אדם הלא בכל יום אני מניח תפילין וציצית ומברך ומתפלל, ואם כן ודאי שכף של זכיות יכריע. מי שאין לו לב אומר כן, כי צריך לחשוב גם כן כמה חבילות עבירות עשה בכל יום בדברים בטלים ולשון הרע וכל דבורים אסורים. (חיי אדם כלל קמג)

כי קרוב אליך הדבר

ואמרו עוד בפסיקתא מקודם שובה ישראל לבן מלך שהיה רחוק מאביו מהלך מאה יום, אמרו לו אוהביו חזור אצל אביך, אמר להם איני יכול, שלח אביו ואמר לו הלך מה שאתה יכול לפי כחך ואני בא אצלך בשאר הדרך, כך אמר להם הקדוש ברוך הוא שובו אלי ואשובה אליכם. והיינו שגם אם נתרחק האדם ברחוק גדול מאד יש תקוה על ידי שיתקרב מעט מצידו כמו שאמרו (סוטה ה ע"א) אתי דכא. ואת הריחוק הגדול שאין בכח האדם לשוב יעזור ה' יתברך להתקרב אליו כמו שאמרו אני את דכא וכו'.

(פרי צדיק שבת תשובה)

אין הקדוש ברוך הוא בא עם בריותיו בטרוניא, ולא נתן להם חקים כדי ליגען וכדי לטרונו מן העולם, אלא משפטים ישרים ותורות אמת. ואין הקדוש ברוך הוא מביא את האדם בדין אלא על דבר שנצטוו ובידו כח לעשות כדי שידו מוגעת.

(פסיקתא, נשא)

אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע אתה יודע כחו של יצה"ר שהוא קשה, אמר להם הקדוש ברוך הוא סילקו אותו קימעא קימעא ואני מעבירו, שנאמר סולו סולו המסלה וגו', ואומר סלו סלו פנו דרך וגו', ולעולם הבא אני עוקרו מכס, שנאמר והסירותי את לב האבן מבושרכם, כך דרש רבי תנחומא בר אבא.

(מדרש תנחומא פרשת בהעלותך)

גדרי התשובה

עניני התשובה ארבעה, העזיבה, והחרטה, ובקשת הכפרה, ושיקבל על עצמו שלא ישנה. וארבעתם מקובצים במקרא במקום התשובה וכו', ואיני ירא על רוב עמינו שיפילו מגדרי התשובה כי אם זה השער הרביעי, רוצה לומר ההשנות, כי אני בוטח כי בשעת הצום והתפלה, יעזבו ויתחרטו ויבקשו הכפרה, אך אני חושב שהם מסכימים לשנות.

(האמונות והדעות לרס"ג, המאמר החמישי. ונראה מדבריו דאם אינו רוצה לחזור לחטא, אע"פ שיודע שלא יעמוד בזה מפני יצרו הרע, אי"ז מעכב בתשובה, ועיין בחיי אדם בסמוך.)

צריך שישוב ויסכים בדעתו שלא ישוב עוד לעשות, ויבכה ויתמרמר ויתוודה על אשר הכעיס את האדון ה' צבאות, ופגם נשמתו אשר חנן ה' לו להיטיבו באחריתו, ואיך טינף אותה במעשיו הרעים, ויתעצב אל לבו ויתבייש מאלוקיו לשאת עיניו אליו בזכרו טינוף מעשיו אשר עשה בנערותו וגם עד זקנה ושיבה, ויאמר אל לבו מה עשיתי, מדוע דבר ה' בזיתי ולא זכרתי אשר בראני מאין וגמלני כל הטובות, ואנכי קלקלתי מעשי ושלמתי רעה תחת טובה, אוי לי, אוי עלי, כי ארד אבל שאולה. ועל ידי ההתמרמרות בבכיה, ודאי ישבר לבו בקרבו עד שישכים בדעתו באותה שעה שיתאמץ בכל כחו שלא ישוב עוד לעשות מעשה הרע הזה. וזוהי התשובה האמיתית, שיתמרמר כל כך עד שיעיד עליו אדון הכל שהסכים בדעתו באותה שעה שלא ישוב לעשות עוד כזה כל ימיו. וכשיזכה למרירות גדולה כזו, יהיה בטוח לבו שיתכפר לו. ואשרי המגיע לוידוי זה.

(חיי אדם כלל קמג)

ראוי לבאר ענין התשובה שישב האדם בכל שנה ושנה, וחוזר אחר כך למה שחטא, אם תועיל התשובה שעשה על העונות הקודמים גם כי חזר אח"כ לחטוא אותם החטאים, או אם נאמר שכיון שחזר למה שחטא יראה שלא היתה תשובתו נכונה ושלמה ולא גמר בלבו לעזוב החטאים והעונות הואיל וחזר אליהן אחר כך. ואומר כי נראה מדברי רבותינו ע"ה כי כיון שחזר האדם בתשובה מן החטאים שעשה וגמר בלבו שלא לעשותם עוד, השם יתברך מעביר חטאתו בתשובה זאת, ואם אח"כ חוזר לחטוא, יצה"ר הוא שפתה אותו מחדש לחזור למה שחטא, ולא יהיו החטאים הראשונים חוזרים וניעורים אחר שנתבטלו בתשובה הקודמת.

(בית אלוקים למבי"ט שער התשובה פרק ו)

כמה פעמים שמעתי מפי מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, דלענין קבלה להבא סגי בגילוי דעת שאינו רוצה לחטוא עוד, ובזה כבר אינו נחשב לטובל ושרץ בידו.

(משולחן רבי אליהו ברוך, יום כיפור)